

синтактичната структура на изреченията”. В анализа си авторът обединява изводите на класическата реторика с модерната методология преди всичко в социалната психология. По същество изследването на доц. д-р Г. Петрински е принос не само към история на реториката, но и към сравнителната реторика в българската научна традиция.

**Проф. д-р Максим Мизов** си постави за цел да говори „За някои тъмни места в генеалогията и феноменологията на тренингите”. Автор на няколко десетки монографии по социология, философия и политология М. Мизов представя полифонична картина на историята и съвременното състояние на тренингите. Анализът му успокоява еуфорията от позитивно отношение към всеобхватното приложение на тренингите, посочвайки „ненужното претоварване с тренингови процедури в редица жизнени сфери, което ги превръща в част, инструмент и гарант на ненаситния пазар”. Обучението по най-съвременни тренингови методи често се представя като панацея за личностно и професионално израстване, като се игнорират редица други професионални и научни предпоставки за това и се достига до човешки трагедии. Като вдига „булото” на много мистерии и странности на използваните днес тренинги авторът разкрива историческите корени на някои представени за открития на деня тренингови практики (напр. мелотерапията – корелацията между хоровото пеене и спадането на нивото на стреса у хората, която води началото си от гимназиите в антична Гърция). Практиката на тренингите съпътства цялата педагогическа и дидактическа теория. Достатъчно е да си припомним диалозите на Сократ, школата на перипатетиците, а в по-ново време – университета на Рабиндранат Тагор в Шанти Никетан (Индия). Тренинговата феноменология се съдържа в шаманските ритуали, видовете магии, култово-обредните практики на религиите. Квинтесенцията в прилагането на тренинговата терапия често се състои във внушението, че Времето и Пространството могат да бъдат поставени „в подвластност на желанието, волята, усърдието и усилията на човека да се движи в съответен ритъм, да му служат всеотдайно, да се движат с хода на неговите потребности, интереси и стремежи.” В действителност това са фиктивни внушения, а реалното съдържание на преобладаващата част от тренинговата философия се състои в манипулиране на човешкото съзнание, за да се внедрят ценности на либералната философия, участието на Тавистокския институт и научното звено на Курт Левин към

Изследователския център за групов динамичен Масачузетския технологичен институт, списание „Междоличностни отношения“ (Human Relations).

**Доц. д-р Росица Йорданова** последователно в множество студии и статии изследва взаимодействието между реториката и видовете изкуства – музика, архитектура, изобразително изкуство. В настоящия семинар авторката представя „Реторичен анализ на арт-инсталацията на Давид Черни по проект на тема „Ентропа”: стереотипи и бариери за разрушаване”. Предмет на изследване е сатиричното предизвикателство на младия чешки художник Д.Черни към всички европейски страни, членки на ЕС при откриването на арт-инсталацията, наименувана „Ентропа: стереотипи и бариери за разрушаване” (14.01. 2009 г.). В отговор на отрицателните реакции на няколко държави, между които България е най-разгневена, авторът споделя, че произведението му е „просто една шега”, а целта му е „да развесели малко обстановката” като „клишетата за отделните държави бъдат леко иронизирани”. Художественият продукт съдържателно точно отговаря на мотото на чешкото председателство – „Европа без бариери”. Доц. Р. Йорданова категорично защитава авторската позиция, подчертавайки, че неконвенционалното, неоавангардно изкуство на скулптурата със своя визуален език противоречи на „патетичната епидейктика в традиционните представи на националните идентичности в Европа”.

„Съвременно приложение и демонстрация на античните реторически упражнения „енкомион” и „етопея” – така е озаглавен докладът на **д-р Адриана Иванчева**. Авторката изхожда от тезата, че: „за реториката е необходима дарба, но тя трябва да бъде развивана чрез упражнения, опит и знания”, за да акцентира върху добрите резултати в подобряването на ораторските способности на индивида, чрез практикуването на реторическите упражнения (прогимназми): „енкомион” и „етопея”. Тя характеризира структурата, композицията и същността на енкомиона („упражнение по епидейктика в учебните заведения от Античността”) и етопеята („реторическа техника, при която ораторът или авторът представя въображаема реч на реално лице, известна личност, митологичен герой, изобразявайки известните характеристики и склонности на този човек”), за да подчертае ефекта от използването им, а именно: да развиват както творческия и артистичен потенциал на личността, неговия език, стил и способност за

добра аргументация и изразяване на позиция посредством поведение: невербални феномени и знаци.

Вторият панел на семинара с модератор **Надежда Ванева** беше посветен на „Комуникативните техники в медийната реторика”. Дискусията беше открита от **проф. д.ф.н. Андреана Ефтимова** – автор на седем монографии, в които задълбочено и последователно изследва речевата и невербалната комуникация в дейността на медиите и всекидневната езикова практика от позициите на медиалингвистиката, медиастилистиката, социалингвистиката, психолингвистиката, текстолингвистиката, семиотиката и др. Ан. Ефтимова въвежда термина „брюкселски новогвор”, за да обозначи „политически коректното изразяване, съобразено с езиковите политики и практики на политическата администрация на Европейския съюз”. Вкусът ѝ към актуалното и противоречивото в практиката и оценките на кодификаторите на езиковите норми и практикуващите езика намира отражение и в доклада ѝ на тема: „Масовите отклонения от книжовноезиковите норми в медиите – грешки или нови норми?” Авторката открива правилния отговор на въпроса, който си задава, в изследванията на множество уважавани езиковеди, но преди всичко в утвърдилата се масова езикова практика, която сякаш се само-кодифицира. За разлика от този тип „масови грешки”, които закономерно очакват своето признаване за принадлежност към книжовния език, в практиката се наблюдават и диалектни отклонения, които не допринасят за богатството на националния ни език. Квинтесенцията на доклада произтича от резултатите на двугодишен мониторинг на устна (понякога и писмена) реч в електронните медии и на журналистически текстове в печата, проведен от Ан. Ефтимова. В резултат от него „се регистрират високочестотни отклонения, чието приемане като нормативни би изменило цели граматически и фонетични парадигми”. Става дума за два вида „масови грешки” : 1. Фонетични и акцентни отклонения от книжовния стандарт и 2. Граматически отклонения от книжовния стандарт. Изводът, към който авторката водеше своите слушатели, потвърди максимата, че езикът е живо творение на народния дух и се развива, обогатява и лишава от някои от своите форми, за да придобие нови в унисон с Времето.

**Доц. д-р Поля Иванова** представи доклад на тема: „Телевизионен пиар и поведение пред камера. Аудио-визуални стратегии, практики, умения”. Научните интереси на авторката трайно са свързани с релацията: „журналистическа реторика и реторика на връзките с обществеността”. Предмет на задълбочен анализ е ролята на телевизионния ПР, телеологичния характер на телевизионните жанрове и поведението пред камера. Интересът на авторката към поведенческата ТВ теория не се ограничава само до ролята на професионалните журналисти, но се отнася и до екранните изяви на не-журналистите. След кратък исторически дискурс за развитието на ТВ ПР авторката акцентира върху „различните структурни територии на ТВ екран” по отношение на „общия инструментариум на екранната изразна система”. Вниманието е отделено на ролята на ТВ ПР за подготовка на пресконференциите (особено след избори в НДК). Ролята на ПР специалистите за създаване на ТВ образи. Прави особено добро впечатление приложението на реторическата теория към практико-приложните тренинги в телевизионния ПР. Вярна на журналистическия си натюрел авторката анализира и най-„горещите” примери от политическата действителност – изборите за местна власт от есента на 2019 г.

В своето изследване – „Прякото онлайн излъчване (live streaming) от министър-председателя във Фейсбук като инструмент за комуникация. Някои реторически и комуникационни аспекти” – докторантът към катедра „Реторика” **Пенка Георгиева** анализира една нетипична реторическа ситуация – т. нар. live streaming, използван на най-висок ранг от министър-председателя Бойко Борисов, с оглед на реторическите, медийни и комуникационни ефекти, които предизвиква. Обект на реторическия анализ е конкретно онлайн излъчване от страницата във Фейсбук на премиера, в което се отразява посещението му на участък от автомагистрала „Хемус” (Пътен възел „Белокопитово” – Пътен възел „Буховци”), реализирано на 14 август 2019 г. Изследването задълбочено проучва въздействието на тази реторическа практика, като се стига до извода, че е „ефективен инструмент за комуникация, убеждаване, лансиране на политически дневен ред и новини.” Подробно е анализирано вербалното и невербалното съдържание, убеждаващите техники, почиващи на реторическите канони – етос, логос, патос. Акцент е поставен и върху ролевите функции на премиера – на наблюдател,

разпространител и говорител, чрез които се цели да филтрира и представи информацията по проекта така, че да постигне изцяло положително въздействие върху голяма аудитория, каквато предоставя технологичната платформа на Фейсбук.

В третата секция с модератор **доц. д-р Н.Стефанова** се разискваха проблемите на връзката между реториката и правото: „Юридическа медиация и парламентарна реторика”.

В своя доклад – „Исторически и съвременни форми за алтернативно решаване на правни спорове” **д-р Михаил Матеев** анализира в съпоставителен план историческите и съвременните форми за решаване на правни спорове. Отчитайки преимуществата на писаното и държавно организираното право, той не спестява и недостатъците в неговото съдопроизводство. На базата на задълбочен исторически екскурс (френския, руския и българския модел на мировия съд) авторът отчита „противодействието към мировото правораздаване поради отклонение от стриктните правила на процесуалните закони”. Мировият съдия заплашва да отнеме голяма част от работата на съдебните магистрати, адвокати и професионални юристи. Идеята за решаване на споровете чрез „помирение” се запазва частично. Важна част от доклада е посветена на „медиацията” като начин за алтернативно решаване на спорове. Приетият в България Закон за медиацията (2004г.) не успява да избегне някои отрицателни черти на съвременната медиация в сравнение с помирителното производство на мировия съдия. Д-р Матеев се базира на собствено изследване на десет български центъра за медиация и доказва, че медиацията не е особено привлекателна от икономическа гледна точка. Неговите наблюдения се потвърждават и от 40-годишния опит на страни от ЕС по отношение на имплементирането на медиацията който потвърждава, че „това не е действително търсен от обществото жизненоспособен продукт”.

**Доц. д-р Наталия Киселова** – „Парламентарният дебат – критичен поглед върху практиката (2009 – 2019)” изследва българската парламентарна практика като „политически режим и сцена за дебати”. Тя аргументира установяването на парламентарната демокрация по време на Прехода с историческото наследство (Търновската конституция), установяването на политически плурализъм и

геополитическото влияние. Народното събрание е предназначено да изпълнява две основни функции – конституционна и политическа. И в двата случая основна роля играят парламентарните дебати, които са открити и публични, но, както отбелязва авторката: „в епохата на постдемократия“ се наблюдават следните негативни тенденции: засегнат е принципът, според който Народното събрание работи при открити врати; преките излъчвания от медиите са прекратени или редуцирани по „финансови“ съображения; засегнат е принципът за хоризонтално разделение на властите; изземва се законодателната инициатива от правителството, а министър-председателят negliжира участието си в работата на Парламента. Всичко това намалява качеството и влиянието на парламентарните дебати върху демократичните процеси в държавното управление.

Интересен реторичен анализ на „дуела“ Ив. Костов – Елена Поптодорова на едно от заседанията на 38-то Народното събрание прави докторантът от катедра „Реторика“ **Борис Ценов** – „Реторически техники в парламентарния дебат“. Предмет на изследването му е употребата на реторическите техники „възвратен удар“ и „реторичен диалог“. Двата опоненти не са в равностойни позиции – министър-председател срещу редови депутат. Авторът обективно оценява ролята на реторическите „престрелки“, подчертавайки, че те не могат да формират окончателното решение, но предизвикват прения, които влияят осезателно върху него. Независимо от използването на редица непозволени от морална позиция техники (*argumentum ad hominem*, иронизиране на опонента и др.) моралният победител срещу министър-председателя излиза неговата опонентка.

„Социално-психологическите тренинги“ бяха обект на обсъждане в четвъртия панел на Семинара. Модератор на дискусиата беше доц. **Николай Димитров**, ръководител на катедра „Психология“ в Софийския университет, един от организаторите на събитието. Разговорът поде проф. д.пс.н. д-р **Румяна Крумова-Пешева** с доклад в съавторство с д-р **Х. Пешев** на тема: „Въздействието върху другия в психотерапевтичната и медицинската практика“. Авторката разкрива аспектите на въздействието на лекаря и психотерапевта върху болния с цел той да бъде подпомогнат в процеса на лечението. Реторическите средства на вербална и невербална комуникация участват активно в медицинската практика. Те подпомагат пациента да успее „да възприеме целите, етапите, трудностите и възможностите на диагностиката и терапията като сложен и многопластов процес“. Главна задача на психотерапевта е да преодолее съпротивата на пациента, неговия страх,

недоверие и подозрения, които по същество противодействат на процесите на лечение. Фрустрациите на болните се движат в различни измерения – най-неподходящият подход на психотерапевта/лекаря е да изразява към пациента „хладно, безцеремонно, съблазняващо или садо-мазохистично отношение“. Вместо това той е длъжен да му вдъхне надежда, давайки му препоръки, предписания и увереност, че е попаднал там, „където трябва“.

**Гл.ас. Д-р Донка Петрова**, автор на изследвания в областта на общата и професионалната психология и преподавател в катедра „Реторика“, посвети доклада си на: „Тренингите за развитие на просоциалната комуникация на професионалисти“. Думите на авторката прозвучаха като позитивно предизвикателство към преобладаващия негативизъм в българското общество, заразено от езика на омразата, недоволството от неуредиците и невъзможността на отделният индивид да се справи с проблемите на ежедневието. Изнесените наблюдения и анализи са свързани с обучение във връзка с проект „Възраждане: Подходяща среда за защита на жени, жертви на насилие, на всяко равнище“, посветен на повишаването на уменията на професионалисти, призвани да оказват подкрепа на жени, преживели насилие. Като антоним на антисоциалното, просоциалната комуникация е създаване на „позитивна реципрочност в интерперсоналната или социалната комуникация“. На езика на ежедневието това е „етосът“, завещан ни от Аристотел, добротата в общуването, за която ни наставлява Дейл Карнеги. Авторката насочва вниманието ни върху „17 дименсии“, осигуряващи положителния климат на просоциалното общуване, между които са: достъпност, емпатия, внимателното слушане и пр. Посочва се методологията на тренингите, включваща ключовите принципи на андрагогията. Между тях решаваща позиция заема „преживелищното учене“, дефинирано като „процес, при който познание се създава чрез трансформация на опита“. Ролевите игри помагат за промяна на нагласите и „осъзнаването на последиците от определен избор.“

**Мариян Васев**, докторант в катедра „Реторика“, запозна аудиторията с „Реторическия анализ на асансьорната реч“. След като изяснява спецификата на „асансьорната реч“ – (кратка авто-презентация с цел реклама и привличане на партньори, най-често в бизнес-

комуникациите), авторът се позовава на английските специалисти П. Дали и Д. Дейви и тяхното риалити шоу „Бърлогата на драконите“ („Dragon’s Den”). Целта на предаването е да се улеснят предприемачите при предлагането на техните бизнес идеи пред инвеститорите. Убеждаващите техники са пряко свързани с убеждаващите техники за „етос”, „патос” и „логос”. М. Васев анализира сферите на приложение на асансьорната реч: при запознанство и нетуъркинг; при продаване на идея и/или осигуряване на финансиране; при академичен контекст – като реторично упражнение; за презентирането на убедителни бизнес планове; при интервю за работа и др.

Петата секция беше посветена на: „Реторическите тренинги в бизнес комуникацията и преговорния процес”. Модератор на дискусията беше гл. ас. д-р **Донка Петрова**. В панела участваха: д-р **Стоянка Балова**, която анализира някои „Практически тренинги при преговорния процес”, акцентирайки върху изграждането на положителния имидж на партньорите и влиянието му върху крайния резултат от взаимодействието; **Надежда Ванева**, докторант в катедра „Реторика” изрази свое становище за „Корпоративната култура – мисия, визия, ценности”. Основната ценност в нейното изложение се състои в теоретическото осмисляне на собствен опит като директор комуникации в маркетингова агенция 3CON. Обединявайки теория и практика авторката извежда обосновани постулати за корпоративната култура от наблюдения по организацията и осъществяването на „Работен семинар за повишаване ефективността на бизнес комуникацията в екипа на компанията”. Организацията на събитието се базира на „принципа на Мастърмайнд (Свърхразум), според който се постига „силата на фокусираното общуване, при което повече от двама човека мислят заедно в синхрон по една обща тема”. В процеса на работния семинар участниците са наблюдавали принципите на социално-психологически тренинг: активността, творческата позиция, осъзнаването на поведението, както и процедурите, формулирани от Ървинг Джанис: участие на външни експерти, разделяне на групата на части, провеждане на обща дискусия, която да анализира и оцени резултата. За Н.Ванева „най-важното за корпоративната култура е изчистеното и ясно общуване в организацията”. Семинарът е помогнал да се формулират мисията, визията, ценностите, комуникационната стратегия за бъдещото развитие на компанията. В основата на успешната дейност на всяко бизнес



начинание (в това число и ръководената от авторката бизнес организация) лежи осъществяването на корпоративна култура, защото в нея се съдържа индивидуалността на организацията.

**Деница Медарска**, докторант в катедра „Реторика“, в своя доклад: „Развитие на българо-гръцките културни връзки – реторически аспекти в дейността на сдружение ”Аристотел – културен мост” изследва межкултурния диалог между България и Гърция. Изхождайки от тезата, че „реториката е наука с подчертано приложна и интердисциплинарна насоченост, която се развива и създава нови парадигми в унисон с прогреса на технологиите и развитието на комуникациите”, докторантът насочва фокуса към практическите параметри на реториката, използвани както във виртуалното ораторство, така и в организираните, под ръководството на сдружението, гръцко-български културни срещи. Подчертана е необходимостта от добри реторически умения, за да се реализира целта на сдружението: „да създава мостове” на добър диалог и сътрудничество между България и Гърция. В изследването е използвана предложената от М. Хокс рамка за оценка на реторическия стил в интернет, която обхваща три критерия „позиция на аудиторията“, „прозрачност“ и „хибридност”. Директните ораторски изяви Д. Медарска разглежда през призмата на реторическите характеристики, включващи вербални и невербални изразни средства и използването на техническите съоръжения за комуникации, чрез които се осъществява мултиплициране на съобщението, с цел да окаже по-силно въздействие върху аудиторията.

В дискусията на Семинара активно участваха още: **проф. Маргарита Пешева** („Телевизия и невербална комуникация”), **проф. Иво Христов** („Социалните медии като края на социалността”, ”), **проф. дфн Андреана Ефимова** – („Масовите отклонения от езиковите и стилистичните норми в медиите – грешки или нови норми”), **доц. Виржиния Радева** („Реториката като практическа философия и практическа логика”), **доц. Николай Димитров**, („Социалнопсихологически тренинги”) и др.

Първият Семинар по практическа реторика, посветен на реторическите тренинги, приключи с въодушевяващото решение, че той е само началото на поредица от дискусии,

практически занимания и разработки на конкретни тренировъчни модели за усъвършенстването на социално значимата комуникативна дейност. На добър час!

*Проф. дфн Донка Александрова*

*Президент на Българската асоциация по реторика*

*София, Септември 2019*

| ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | ФОРМАТ | ЗА | ЦИТИРАНЕ |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|----|----------|
| Александрова, Донка. Реторическите тренинги = симбиоза на комуникативната теория и практика< – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 11 януари 2020, № 7 [Реторически тренинги]. ISSN 2535-0587. < <a href="http://medialinguistics.com/2020/01/11/rhetorical-trainings/">http://medialinguistics.com/2020/01/11/rhetorical-trainings/</a> > |        |    |          |

## АНАЛИЗИ

## **Диспозиционно-аргументативни аспекти на ефекта на първенството и ефекта на свежестта: завръщане към класическата реторика**

**Герасим Петрински**

### **Резюме:**

Настоящото изследване е посветено на реторическите приложения на два важни процеса, които оказват въздействие върху комуникацията – ефекта на първенството и ефекта на свежестта. Тяхното действие е обусловено от два основни фактора – времето между постъпването на първата и последната информация и времето, през което аудиторията трябва да вземе решение или да направи преценка. В статията се представят модели, на базата на които ораторът/комуникаторът може да засили един от двата ефекта чрез увеличаване или намаляване на дължината на изказването си. Разгледани са три основни ареала, в които това може да бъде постигнато – по отношенията на реда на изказванията, по отношение на представянето на информация и по отношение на структурата на аргумента.

### **Ключови думи:**

ефект на първенството, ефект на свежестта, класическа реторика, аргументация, стилистика

Още в класическата антична реторика се обръща внимание на аргументативността на последователността при представяне на информацията. Установява се по-високата убедителност на онези аргументи, събития и теми, които са поставени в началото и в края на текста – независимо дали става дума за устно или писмено произведение. От гледна точка на модерната теория на комуникацията това са двата ефекта – на първенството (англ. *primacy effect*) и на свежестта (англ. *recency effect*). Дълга верига антични и късноантични реторици устойчиво теоретизират проблема за диспозицията на ораторското произведение както на нивото на цялостната реч (увод – изложение – доказателствена част – заключение), така и конкретно по отношение на структурата на аргумента (предпоставки – тезиси) и на наратива (минали – настоящи – бъдещи събития).